

Prof. dr hab. Marian Noga
Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu

Wrocław, 2.02.2023.

Recenzja

Rozprawy doktorskiej mgr Kamili Tęczy nt. „Imigracja ekonomiczna z Ukrainy do polski i jej znaczenie dla równoważenia regionalnego rynku pracy na przykładzie województwa podkarpackiego” napisanej pod kierunkiem naukowym dr hab. Anny Barwińskiej- Małajowicz, prof. UR.

Informacje formalne

Podstawą opracowania recenzji jest pismo dr hab. Elżbiety Feret, prof. UR, Prorektora ds. Kolegium Nauk Społecznych Uniwersytetu Rzeszowskiego, nr PCS-17/2023 z dnia 25 stycznia 2023 r.

Formalno- prawną podstawę recenzji stanowi Ustawa z dnia 14 marca 2003 r., *o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (t.j. Dz. U. 2017 poz. 1789). Zasadniczym punktem odniesienia przy ocenie przedłożonej rozprawy są wymogi określone w art. 13 ust. 1 Ustawy. Zgodnie z ustawowymi wymaganiami rozprawa doktorska powinna stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, wykazać ogólną wiedzę teoretyczną kandydata w danej dyscyplinie naukowej oraz umiejętność samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Ocenę rozprawy doktorskiej mgr Kamili Tęczy oparto o następujące kryteria:

(1) znaczenie podjętej tematyki; (2) poprawność w sformułowaniu celów i hipotez badawczych; (3) trafność doboru metod i narzędzi badawczych oraz pozycji literaturowych; (4) prawidłowość układu i struktury pracy oraz sformułowania wniosków; (5) poprawność formalno- językową pracy.

Rozprawa doktorska mgr Kamili Tęczy ma charakter teoretyczno- empiryczny i obejmuje 271 stron tekstu oraz 5 załączników na stronach 272- 290. Część merytoryczna pracy zawiera się

na 248 stronach (wstęp, sześć rozdziałów, podsumowanie). Część uzupełniającą pracy stanowią: spis literatury (113 pozycji zwartych i czasopism w języku polskim i angielskim, akty normatywne (29 źródeł), inne źródła, takie jak raporty i dokumenty organów rządowych i pozarządowych polskich i międzynarodowych (39 dokumentów), netografia (29 źródeł), spis wykresów (41 wykresów), spis tabel (44 tabele), spis rysunków (22 rysunki), wykaz używanych w rozprawie skrótów oraz 5 załączników (4 autorskie kwestionariusze + wykaz załączników, w przypadku których Wojewoda wydaje zezwolenie na pracę).

1. Wybór tematyki badawczej

We wstępie do recenzowanej rozprawy Doktorantka pisze: „...Wielość i różnorodność czynników kreująca charakter współczesnej migracji, dynamika zmian zachodzących w procesie międzynarodowych migracji ludności oraz globalizacja procesów gospodarczo-społecznych sprzyjają z jednej strony rozwojowi, natomiast z drugiej strony przyczyniają się do zdeintegrowania definicyjnego pojęcia migracji” (strona 3). To stwierdzenie Doktorantki jest wynikiem kwerendy literatury przedmiotu, gdzie wyraźnie podkreśla się w licznych badaniach, że „na poziomie międzynarodowym nie istnieje powszechnie akceptowanie definicji migracji”. Brak powszechnie akceptowanej definicji migracji z jednej strony, oraz jej wieloaspektowość z drugiej, pozwoliły Autorce na sformułowanie problemu badawczego, który podejmuje się rozwiązać za pomocą naukowych metod badawczych – mianowicie Doktorantka zidentyfikowała lukę badawczą dotyczącą znaczenia imigracji ekonomicznej z Ukrainy dla rynku pracy w Polsce, na poziomie regionalnym.

Historia gospodarcza świata pokazuje, że takie potęgi gospodarcze jak USA, Wielka Brytania bądź Republika Federalna Niemiec, swój poziom życia, dobrobyt gospodarczy i społeczny zawdzięczają imigracji nie tylko ekonomicznej, ale również politycznej czy społecznej. Ponadto współcześnie w/w kraje dokonują tzw. drenażu mózgów, zatrudniając najzdolniejszych cudzoziemców, praktycznie we wszystkich dziedzinach życia, ze szczególnym wyróżnieniem nauki, nowoczesnych technologii, automatyzacji, robotyzacji i digitalizacji gospodarki.

Międzynarodowe Stosunki Gospodarcze obejmujące przepływy towarów, usług, kapitału i siły roboczej wymagają intensywnych badań każdego ich członu i dlatego podjęta

przez Autorkę koncepcja przeprowadzenia badań imigracji ekonomicznej z Ukrainy do Polski jest bardzo potrzebnym badaniem naukowym o znaczeniu teoretycznym i aplikacyjnym.

2. Cele rozprawy i hipotezy badawcze

Głównym celem badawczym rozprawy była ocena na przykładzie województwa podkarpackiego, znaczenia imigracji ekonomicznej z Ukrainy do Polski dla równoważenia regionalnego rynku pracy. Realizacja ww. celu głównego wymagała jeszcze zbadania szczegółowych celów dotyczących wymiaru:

- teoretycznego: przedstawienie międzynarodowych przepływów siły roboczej i alokacji migrantów na rynku pracy w świetle wybranych teorii ekonomii,
- empirycznego:
 - 1) ocena komplementarności zatrudnienia imigrantów z Ukrainy i Polaków, na przykładzie województwa podkarpackiego, w kontekście równoważenia regionalnego rynku pracy;
 - 2) diagnoza przyczyn zatrudniania imigrantów z Ukrainy na regionalnym rynku pracy oraz związanych z tym problemów.

Diagnoza przyczyn zatrudniania imigrantów z Ukrainy na regionalnym rynku pracy i problemów z tym związanych, pozwoliła na skonstruowanie wniosków o charakterze aplikacyjnym, zamieszczonych w podsumowaniu niniejszej dysertacji.

W mojej ocenie, postawienie w rozprawie doktorskiej jednego celu głównego i 3 celów pomocniczych jest trafne.

W ramach zgromadzonych danych pierwotnych i wtórnych, ze źródeł krajowych, jak i zagranicznych postawiono **hipotezę główną**: Imigracja ekonomiczna z Ukrainy sprzyja uzupełnianiu niedoborów rodzimej siły roboczej w województwie podkarpackim. Zgodnie z metodą hipotetyczno- dedukcyjną wyróżniono trzy **hipotezy szczegółowe** dotyczące zatrudniania imigrantów ekonomicznych z Ukrainy we wtórnym segmencie regionalnego rynku pracy (H_1), uzupełniania przez ww. osoby luk w zawodach deficytowych na podkarpackim rynku pracy (H_2) oraz stanowienia przez nich konkurencji (zagrożenia) dla rodzimej, regionalnej siły roboczej (H_3).

Cele i hipotezy badawcze zostały sformułowane prawidłowo, gdyż w moim głębokim przekonaniu pozwalają na rozwiązanie sformułowane problemu badawczego.

3. Ocena narzędzi badawczych i pozycji literatury

W celu realizacji założonych celów oraz weryfikacji ww. hipotez wykorzystano w przeprowadzonych badaniach metody ilościowe i jakościowe oraz metodę porównawczą. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego z wykorzystaniem **autorskich, anonimowych kwestionariuszy ankietowych**. Oprócz wyników badań własnych, niniejsza dysertacja przedstawia również wyniki badań migracji przeprowadzonych przez Departament Statystyki Narodowego Banku Polskiego, na których publikację uzyskano zgodę (dane dotyczące bezpośrednio województwa podkarpackiego w wybranym zakresie nie zostały dotąd opublikowane). Wykorzystano również elementy będące składowymi metod analizy statystyczno- opisowej, tj. m. in. Podstawowe miary położenia i rozproszenia (klasyczne i pozycyjne): średnią arytmetyczną, medianę, dominantę, odchylenie standardowe.

Dobór metod i narzędzi badawczych nie budzi zastrzeżeń. Również kwerenda literatury przedmiotu jest trafna i w mojej ocenie aktualna.

Brakuje mi tylko we Wstępie wyraźnego akcentu, że badania dotyczące imigracji z Ukrainy na polski rynek pracy kończą się – w tej rozprawie- na 2020 roku, czyli nie obejmują okresu po pandemii COVID-19 oraz okresu inwazji Rosji na Ukrainę po 24 lutym 2022 roku.. Jest to o tyle istotne, że samo badanie w rozprawie jest *stricte* badaniem imigracji ekonomicznej w latach 2019-2020 z Ukrainy do Polski, co pozwala na wyciągnięcie wniosków zarówno teoretycznych i tym samym rozwijających nauki ekonomiczne, jak i wniosków o charakterze aplikacyjnym, które mają znaczenie dla imigracji ekonomicznej w ogóle, a nie tylko z Ukrainy do Polski.

4. Układ i struktura pracy oraz ocena sformułowanych wniosków

Celom rozprawy podporządkowana została jej struktura.

Pierwszy rozdział przedstawia wyniki krytycznej analizy literatury przedmiotu z zakresu pojęcia migracji, jej form oraz podziałów. Dokonano tutaj również przeglądu i doprecyzowania, objętą badaniem, definicję migracji, jak i migranta ekonomicznego. Dodatkowo zaprezentowano tradycyjne oraz współczesne teorie międzynarodowych przepływów siły roboczej (z poziomu mikro i makro) oraz teorie rynku pracy dostosowane do obranego przedmiotu badań. Uwzględniono również wnikliwy opis elementów rynku pracy, takich jak: podaż, popyt oraz ich

(nie) równoważenie względem migracji międzynarodowych. W rozdziale 1, Doktorantka przedstawiła różnego rodzaju zależności w ekonomicznych teoriach migracji międzynarodowych oraz ich wpływu na krajowy rynek pracy i na kształtowanie się zatrudnienia w konkretnym kraju (J. M. Keynes, G. Becker, G. Stigler, B. Lutz, P. Diamond, D. Morteusen, C. Pissarides).

Rozdział ten został napisany na dobrym poziomie naukowym.

W drugim rozdziale dokonano wnikliwej analizy dokumentów oraz krytyki piśmiennictwa dotyczącego umiejscowienia podmiotu badań, jakim są imigranci ekonomiczni z Ukrainy, w polityce migracyjnej Unii Europejskiej. Wskazano stosowne regulacje prawne oraz formy legalnego zatrudnienia obywateli państw trzecich w Polsce. **Zaprezentowano autorski schemat** przedstawiający uszeregowanie wybranych źródeł danych o migracji obywateli państw trzecich, w kontekście popytowej i podażowej strony rynku pracy.

Trzeci rozdział – w określonej mierze – stanowił uzupełnienie rozdziału 1 w tym znaczeniu, że prezentuje aspekt prawny migracji i emigracji. Ta kwestia, zawsze stanowiła integralną część badań, w ramach dyscypliny naukowej międzynarodowych stosunków gospodarczych, społecznych i politycznych.

W ramach naukowego podejścia do badań dotyczących znaczenia imigracji ekonomicznej z Ukrainy do Polski dla równoważenia regionalnego rynku pracy, rozdział trzeci przedstawia metodykę tych badań. Wskazano uzasadnienie podjętego tematu oraz opisano cel główny, cele szczegółowe, postawiono hipotezę główną oraz hipotezy szczegółowe. Zaprezentowano metody i techniki badawcze wykorzystane w przeprowadzonych badaniach. W rozdziale 3 przedstawiono również wyniki badań migracji dokonanych przez Departament Statystyki NBP, co pozwoliło na porównanie badań NBP z badaniami Doktorantki.

Czwarty rozdział zawiera historyczny rys emigracji z Ukrainy z uwzględnieniem Polski jako kraju współczesnej imigracji obywateli Ukrainy. W tym rozdziale zaprezentowano również, odpływ kapitału macierzystego w wyniku zagranicznej emigracji Polaków i jego konsekwencje dla krajowego rynku pracy. Wyeksponowano tutaj, dane dotyczące województwa podkarpackiego. Dokonano szczegółowej oceny sytuacji ww. regionalnego rynku pracy oraz przedstawiono wybrane wyniki przeprowadzonych badań dotyczące m. in. wielkości i kierunków emigracji obywateli Polski i Ukrainy.

W rozdziale piątym zaprezentowano **autorskie profile społeczno- demograficzne** imigrantów ekonomicznych z Ukrainy zatrudnianych przez podkarpackich przedsiębiorców. Przedstawiono strukturę, wielkość oraz zasięg geograficzny wydawanych dokumentów legalizujących pracę imigrantów ekonomicznych z Ukrainy, obrazujące przyczyny i problemy związane z podejmowaniem przez nich pracy w województwie podkarpackim. Zbadano siłę oraz kierunek korelacji pomiędzy imigrantami ekonomicznymi z Ukrainy (jako podstawę obrano wydane zezwolenia na pracę typu A) z zarejestrowanymi osobami bezrobotnymi w poszczególnych powiatach województwa podkarpackiego.

Jest to kluczowy rozdział rozprawy doktorskiej, napisany na bardzo wysokim poziomie naukowym, co moim zdaniem stanowi wkład Doktorantki w rozwój nauk ekonomicznych.

Szósty rozdział zawiera analizę kolejnych wyników badań własnych oraz rezultatów udostępnionych przez Narodowy Bank Polski. Dokonano wnikliwej oceny zjawiska zatrudniania imigrantów ekonomicznych z Ukrainy w kontekście występujących zawodów deficytowych na terenie województwa podkarpackiego. **Wskazano tutaj na występowanie na regionalnym rynku pracy „utajonych zawodów deficytowych”**. Przedstawione w rozdziale szóstym wyniki badań prezentują również wnioski na temat możliwej konkurencji potencjalnych pracowników z Ukrainy względem pracowników rodzimych (zagrożenie dotyczące „wypierania” z rynku pracy części rodzimych obywateli).

Hipoteza główna: „imigracja ekonomiczna z Ukrainą sprzyja uzupełnieniu niedoborów rodzimej siły roboczej w województwie podkarpackim” została zweryfikowana pozytywnie; natomiast hipotezy szczegółowe zostały zweryfikowane w zróżnicowany sposób, bowiem hipoteza 1 i hipoteza 2 zostały zweryfikowane pozytywnie, natomiast hipoteza 3 określająca imigrację z Ukrainy na polski rynek w województwie podkarpackim, jako konkurencję wobec rodzimej regionalnej siły roboczej (H_3) została zweryfikowana negatywnie.

W moim głębokim przekonaniu, cel główny rozprawy i cele cząstkowe zostały w pełni zrealizowane.

Wartością dodaną rozprawy jest przesłanie aplikacyjne dla różnych podmiotów sfery legislacyjnej, administracyjnej, pracodawców i dla sfery badawczo- naukowej i dydaktycznej. Wynika ono bezpośrednio z przeprowadzonych badań i może stanowić ważną determinantę wzrostu gospodarczego w Polsce.

5. Poprawność formalno- językowa pracy

Rozprawa doktorska przedstawiona mi do recenzji została napisana w sposób klarowny, dobrym językiem naukowym, który pozwala na takie samo rozumienie treści przekazu przez czytelnika, jaki chciała zaprezentować pisząca tę rozprawę Doktorantka. Stąd język pracy odpowiada wymogom stawianym pracom naukowym przez Profesora Leszka Nowaka.

Konkluzja

Recenzowana rozprawa doktorska stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego i pokazuje, że mgr Kamila Tęcza posiada duże umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Dlatego stawiam wniosek o dopuszczenie Pani mgr Kamili Tęczy do dalszych czynności w przewodzie doktorskim, a szczególnie do publicznej obrony pracy doktorskiej, gdyż spełnia Ona wszystkie wymogi stawiane pracom doktorskim w ustawie z 2003 roku, przywołanej we wstępie do mojej recenzji.



/-/Prof. hab. Marian Noga
dr